

Araştırma Makalesi

Türkiye’de Hanehalkı Kültür ve Eğlence Harcamalarını Etkileyen Faktörlerin Analizi

The Analysis of Factors Affecting Culture and Recreation Expenditures of Household in Turkey

Fatih Hakan DİKMEN¹

Öz

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de hanehalkı düzeyinde yapılan, kültür ve spor harcamalarını belirleyen faktörlerin mikro veri analizini yapmaktır. Bu amaçla Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından en son 2019 yılında yapılan “Hanehalkı Bütçe Anketi” veri seti kullanılmıştır. Lojistik regresyon tahmin yönteminin kullanıldığı çalışmada, hanehalkı reisinin cinsiyeti, eğitim düzeyi, gelir düzeyi, hanehalkı tipi, hanehalkı büyüklüğü, konut mülkiyeti, otomobil sahipliği, dışarda yeme alışkanlıkları, kredi kartı kullanımı ve hanedeki gazete ve dergi alışkanlığı bağımsız değişkenler grubu olarak kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre kadınların, yüksek gelir ve eğitim düzeyine sahip olanların, yakınlarıyla birlikte yaşayanların, göreceli geniş ailelerin, otomobil sahiplerinin, dışarda yeme alışkanlığı olanların, kredi kartı kullananların ve gazete ve dergi alışkanlığı olanların kültür ve spor harcaması yapma eğilimlerinin daha yüksek olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kültür ve Eğlence Harcamaları, Hanehalkı Bütçe Anketi, Lojistik Regresyon, Demografik Faktörler, Sosyoekonomik Faktörler

Jel Kodları: C25, D12, D60

Abstract

The purpose of this study is to analyze the factors that affecting expenditures on culture and recreation at the level of household in Turkey. To this end, Turkey Statistical Institute (TUIK) conducted in 2019 by the latest "Household Budget Survey" data sets have been used. In the study in which the logistic regression estimation method was used, the gender of household head, income level, education level, types of household, size of household, housing ownership, automobile ownership, eating out habits, credit card usage and newspaper and/or magazine habit were used as explanatory variables. The findings obtained from the study, it was observed that women, those with high income and education level, those who live with their relatives, relatively large families, car owners, those who have eating habits outside, those who use credit cards and those who have newspaper and magazine habits have higher tendency to spend on culture and sports.

Keywords: Culture and Recreation Expenditures, Household Budget Survey, Logistic Regression, Demographic Factors, Socio-economic Factors

Jel Codes: C25, D12, D60

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, <http://orcid.org/0000-0001-6390-2501>, fatih.dikmen@hbv.edu.tr

1. Giriş

Emek piyasasında çalışma ve boş zaman tercihleri, ülkelerin uyguladıkları sosyal ve ekonomik politikalardan etkilenmektedir. Mevcut literatürde özellikle gelişmiş ülkelerde boş zaman ve çalışma ilişkisi üzerinden zaman kullanımına ilişkin yapılan çalışmalarda emek piyasasında çalışma süresinin azaldığı ve bireylerin boş zaman tercihlerinin arttığı sonucuna ulaşılmıştır (Juster, 1985). Literatürde boş zaman malları olarak nitelendirilen kültür, spor ve eğlence mallarını ise daha fazla boş zamanı olan bireyler tüketmektedirler.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından 2014-2015 yılları için yapılan zaman kullanımı araştırması verilerine göre istihdamdaki erkekler, günde ortalama 6 saat 25 dakikalarını, çalışan kadınlar ise 4 saat 32 dakikalarını istihdamla ilgili faaliyetlere ayırdıklarını belirtmektedirler. Çalışan erkeklerin sosyal yaşam ve eğlenceye ayırdıkları vakit 1 saat 28 dakika iken çalışmayan erkeklerin bu aktivitelere ayırdığı süre 2 saat 35 dakika olmuştur. Benzer şekilde, çalışan kadınlar sosyal yaşam ve eğlenceye günde ortalama 1 saat 28 dakika ayırırken, aile bakımına ayırdıkları vakit nedeniyle (kadınların erkeklerden 5 kat daha fazla aile bakımına vakit ayırdıkları tespit edilmiştir) çalışmayan kadınların bu aktivitelere ayırdıkları zaman günde ortalama 2 saat 7 dakika olmuştur. Bununla birlikte, eğitim seviyesi arttıkça sosyal yaşam ve eğlenceye ayrılan sürenin azaldığı sonucuna ulaşılmıştır (TÜİK, 2015). Bu çerçevede, ilgili anketin sonuçları da kültür, spor ve eğlence mallarının daha fazla boş zamanla daha fazla tüketildiğini ortaya koymaktadır.

Diğer yandan, kültür, spor ve eğlence harcamalarının özellikle toplumsal etkileşim ve ekonomik büyüme ve kalkınma konularında baskın bir rolü olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle, bir toplumun yaptığı bu tür harcamaları belirleyen faktörlerin araştırılması gelecekte oluşturulacak kültür ve spor faaliyetleri talebi ve tüketimi ile ilgili sosyal ve ekonomi politikalarına yön vermesi bakımından oldukça önemlidir. Kültür, spor ve eğlence harcamalarındaki en önemli belirleyicilerden bir de gelir düzeyidir. Gelir artışı bu tür harcamaları artırırken, bir bütün olarak toplumsal refah üzerinde de pozitif yönlü etkiye sahip olacağı söylenebilir (Şengül vd. 2018).

Bu çalışmanın amacı, TÜİK tarafından her yıl düzenli olarak yayınlanan ve tüm ülkeyi temsil eden Hanehalkı Bütçe Anketi’nin 2019 yılı verilerini kullanarak hanehalklarının kültür, spor ve eğlence faaliyetlerinde bulunma eğiliminin belirleyicilerinin lojistik regresyon yardımıyla analiz edilmesidir. Çalışmanın sonraki bölümleri şu şekilde tasarlanmıştır. İzleyen bölümde ilgili literatür sentezlenerek özetlenmiş ve bu bağlamda bu çalışmanın mevcut literatüre yaptığı katkı belirtilmiştir. Üçüncü bölümde kullanılan veri ve yöntem tanıtılmış ve betimsel istatistiklere yer verilmiştir. Dördüncü bölümde lojistik regresyon tahmin sonuçları ortaya konulurken, beşinci bölümde elde edilen bu sonuçlar tartışılmış ve politika önerilerinde bulunulmuştur.

2. Literatür Taraması

Kültür, sanat, spor ve eğlence harcamalarına yönelik çalışmalar genellikle iki şekilde yapılmaktadır. Bunlardan ilki anket yoluyla, bu tür hizmetlere olan talebin sosyoekonomik ve demografik belirleyicilerini tespit etmek, diğeri ise bu hizmetlere yönelik talep fonksiyonlarını tahmin edip, fiyat, gelir ve çapraz esneklikleri hesaplamak yoluyla ampirik analiz yapmaktır. Hanehalklarının boş zamanlarını geçirme biçimlerini ve bütçeleri içinden kültür, spor ve eğlence amaçlı hizmetlere ayırdıkları payların belirleyicilerini inceleyen bu çalışmanın ilgili literatüre önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Özellikle güncel verilerle, son dönemlere ilişkin yapılan çalışma sayısının yok denecek kadar az olması, çalışmanın önemini daha da artırmaktadır. Çalışmanın bu kısmında konuyla ilgili, değişik perspektiflerden ele alınan çalışmaların kısa bir literatür özeti verilecektir.

Şengül vd. (2018) 2009 yılı hanehalkı bütçe anketi verilerini kullanarak Box-Cox çift eşik yöntemiyle, kültür ve eğlence harcamalarının belirleyicilerini ampirik olarak analiz etmişlerdir. Elde edilen bulgular büyük ölçüde bu çalışmayla da örtüşmektedir. Buna göre kültür ve eğlence harcamalarının en önemli belirleyicisini hanehalkı geliri olarak bulmuşlar ve politika önerisini de bunun üzerine yapmışlardır. Bunun yanı sıra hanehalkı reisinin yaşı arttıkça, kültür ve eğitim harcamalarının payının azalması bir diğer vurgulanan sonuçtur.

Üçdoğruk vd. (2001), 1994 yılı gelir ve hanehalkı tüketim verilerini kullanarak, Tobit model analiziyle hanehalkı kültür ve eğlence harcamalarının belirleyicilerini incelemişlerdir. Büyük ölçüde bu çalışma ile aynı bağımsız değişkenlerin kullanıldığı çalışmalarda genel olarak elde edilen sonuçlar şu şekilde özetlenebilir. Gelir artışı, eğitim düzeyindeki artış, hanede yaşayan bireylerin sayısının artması, kültür ve eğlence harcamalarını artırırken, hanehalkı reisinin yaşının artması bu türdeki hizmetlere harcama yapma eğilimini azaltmaktadır.

Türkiye için yapılan çalışmalar araştırılırken, yararlanılan kaynaklardan biri de Uraz’ın (2008) yüksek lisans tezidir. 2003 yılı Hanehalkı Bütçe Anketi verilerini kullanarak Türkiye’de hanehalkı eğlence ve kültür harcama örüntülerinin incelendiği çalışmada, Tobit çoklu değişken analizi kullanmış ve sonuçları şu şekilde özetlemiştir. Türkiye’de hanehalkı eğlence ve kültür harcamalarını belirleyen en önemli değişkenlerin, hanehalkı toplam harcaması (geliri), hanehalkı reisinin yaşı, yaşanan bölge ve eğitim düzeyi olduğu tespit edilmiştir. Buna ek olarak Engel analiziyle birlikte, bu hizmetlere yönelik gelir esnekliği katsayısı 1.55 olarak hesaplanmıştır.

Şengül (2013) de 2005 ve 2009 yılları için tüm harcama kalemlerinin esnekliklerini hesaplamış ve kültür ve eğlence harcamalarına ait harcama esneklik katsayısını yine 1’den büyük hesaplamıştır.

Selim (2020), Türkiye’de hanehalkı eğlence ve kültür harcamaları için karşılaştırmalı bir analiz yapmıştır. Sıralı probit modelin kullanıldığı çalışmasından elde edilen bulgulara göre, bu tür harcamaların en önemli belirleyicilerini, hanehalkı reisinin eğitim düzeyi, hane büyüklüğü ve kullanılabilir gelir olduğu tespit edilmiştir.

Büyükyazıcı (2016), kültür-sanat ekonomisi kapsamında mikroekonomik talep analizlerinden yola çıkarak, talep profilinin kültür politikasındaki önemini vurgulamış ve devletin bu alandaki desteklerinin önemini altını çizmiştir. Bununla birlikte, mevcut literatürdeki devlet desteklerinin, piyasa başarısızlığı olarak algılanması tartışılmış ve refah ekonomisi boyutu da ön plana çıkarılmıştır.

Bir diğer çalışmada Akdede (2011), “Kültür ve Sanatın Politik Ekonomisi” adlı kitabında Devlet Tiyatroları’ndan aldığı ham verilerle kültür harcamaları için bir talep fonksiyonu tahmin etmiş ve tiyatro biletlerinin gelişmiş ve gelişmemiş şehirlerdeki fiyat esnekliğini hesaplamıştır. Buna göre gelişmiş şehirlerdeki (DT ayırımına göre, İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya, Bursa ve Adana) fiyat esnekliği -0,35 iken, gelişmemiş şehirlerdeki (Konya, Sivas, Diyarbakır, Van, Trabzon ve Erzurum) fiyat esnekliği -3,19 bulunmuştur. Kâr amacı gütmeyen bu kuruluşların hedefinin fiyatları düşük tutarak halkın kültür ve sanat ihtiyacını karşılama çabasının, özellikle gelişmiş şehirlerde fiyat esnekliğinin düşük çıkmasına yol açtığı vurgulanmıştır.

Uluslararası literatüre bakıldığında da bu alanda bir çok çalışma mevcuttur. Bunlardan bir kısmına değinmek, karşılaştırma açısından faydalı olacaktır. Cellini ve Cuccia (2021) İtalya’da 20 bölge için panel veriler kullanarak, kültür ve eğlence harcamalarına toplumsal cinsiyet ve işgücü açısından bakmış ve kadın işgücünün hane içerisinde bu faaliyetlere katılma eğiliminin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Muñiz vd. (2017) İspanya için 2002-2003 döneminde “zaman kullanım araştırması” verileriyle, kültürel aktivitelere katılma sıklığını sıfır yığılmalı negatif binom (ZINB) modeliyle tahmin etmişlerdir. Elde edilen sonuçlara göre, eğitim ve gelir düzeyleri kültürel faaliyetlere katılma

sıklığını etkileyen en önemli faktörlerdir. Bunun yanında kadınların bu faaliyetlere katılma sıklığının elde ettikleri ücret geliri ve ücret dışı gelirlerle doğru ancak çalışma zamanıyla ters orantılı olduğu vurgulanmıştır.

Cai (1999), 1993 yılı hanehalkı tüketim anketini kullanarak hanehalklarının boş zamanlarında yaptıkları kültür, eğlence ve turizm harcamalarının sosyo ekonomik ve demografik belirleyicilerini Tobit model kullanarak analiz etmişlerdir. Elde edilen sonuçlar birçok çalışmayla örtüşmektedir. Buna göre hanehalkı reisinin eğitim düzeyi, yaşı ve hane geliri bu harcamaların en önemli belirleyicileridir.

3. Veri ve Yöntem

Bu çalışmada 2019 yılında TÜİK tarafından uygulanan ve tüm ülkeyi temsil eden “Hanehalkı Bütçe Anketi” veri seti kullanılarak Türkiye’de hanehalklarının kültür ve spor etkinliklerinde bulunma eğilimini belirleyen ekonomik ve demografik faktörler tahmin edilmeye çalışılmıştır. Bağımlı değişken oluşturulurken TÜİK tarafından ankette sorulan şu iki soru esas alınmıştır.

- Hanede sinema, tiyatro, spor müsabakası vb. yerlere gitme alışkanlığı olan fert olup olmadığı
- Hanede ücret ödeyerek spor, eğlence, kültür vb. faaliyette bulunan fert olup olmadığı

Bu sorulara evet cevabını verenler için bağımlı değişken 1 değerini, diğerleri için 0 değerini almaktadır. Ankete katılan toplam hanehalkı sayısı 11521 ve bu iki soruya evet cevabını veren hanehalkı sayısı 1591’dir. Bununla birlikte ankete katılan hanehalkı reislerinin %76,74’ü erkek ve %23,26’sı kadındır.

Hanehalklarının ortalama yıllık geliri 63570 TL olup (aylık ortalama 5297) standart sapması 51581’dir. Hanehalkları ortalama toplam harcama düzeyi ise 56196 TL (aylık ortalama 4683) ve standart sapması 46572’dir. Bu anlamda gelirin değişim katsayısının 0,81 ve harcamanın değişim katsayısının 0,83 olduğu göz önüne alınırsa veri setinin homojenlik derecesinin oldukça düşük olduğu söylenebilir. Bununla birlikte hanehalkları ortalama tüketim eğilimi 0,884 iken ortalama tasarruf eğilimi 0,116 olarak hesaplanmıştır.

Çalışmada hanehalkı büyüklüğü modele dahil edilirken OECD eşdeğer hane büyüklüğü kullanılmıştır. Buna göre hanedeki ilk yetişkin için 1, 14 ve daha yukarı yaştaki fertler için 0,5, 14 yaşından küçük fertler için 0,3 değerleri dikkate alınarak hesaplanan ortalama değer 2,033’tür.

Çalışmada kullanılan kategorik değişkenlere ilişkin betimsel istatistikler Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1. Kategorik Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken Adı	Gözlem Sayısı (%)	Toplam (%)
Hanehalkı Reisinin Cinsiyeti		
Kadın (Baz kategori)	394 (24,76)	2680 (23,26)
Erkek	1197 (75,24)	8841 (76,74)
Hanehalkı Reisinin Eğitim durumu		
Diplomasız (Baz kategori)	48 (3,01)	1521 (13,20)
İlköğretim	302 (18,98)	4565 (39,62)
Orta Öğretim	172 (10,81)	1546 (13,42)
Lise	386 (24,26)	1877 (16,29)
Üniversite	571 (35,89)	1739 (15,09)
Master ve Doktora	112 (7,04)	273 (2,37)
Gelir Gruplar (Yıllık)		
En Düşük (25000 TL’den düşük) (Baz Kategori)	41 (2,6)	1401 (12,16)
Düşük (25000 ve 500000 TL arası)	284 (17,85)	4170 (36,19)
Orta (50000 ve 75000TL arası)	398 (25,06)	2826 (24,53)
Yüksek (75000 ve 100000 TL arası)	267 (16,78)	1442 (12,52)
En yüksek (100000 TLve daha yüksek gelir el edenler)	601 (37,77)	1682 (14,60)
Hanehalkı Tipi		
Tek Kişilik Aile	168 (10,56)	1224 (10,62)
Sadece Eşlerden Oluşan Aileler	150 (9,39)	2266 (19,67)
Çocuklu Aileler	923 (58,01)	5471 (47,49)
Tek Ebeveyn ve Çocuklu Aileler	159 (9,99)	897 (7,79)
Geniş Aileler	107 (6,72)	1422 (12,34)
Yakınlarıyla Birlikte Yaşayanlar (Baz Kategori)	84 (5,28)	241 (2,09)
Konut Mülkiyet Durumu		
Kendi Evi olanlar (Baz Kategori)	761 (47,83)	7093 (61,57)
Kirada oturanlar	573 (36,01)	2578 (22,38)
Lojman ve benzeri	257 (16,15)	1850 (16,06)
Dışarda Yeme Alışkanlığı Olanlar	1315 (82,65)	5706 (49,53)
Kredi Kartı Kullanımı	1296 (81,46)	5975 (51,86)
Hanede Gazete ve Dergi Alışkanlığı Olanlar	201 (12,63)	604 (5,24)
Toplam Gözlem Sayıları	1591 (13,81)	11521

İstatistiklerde hanehalkı reisinin eğitim durumuna ilişkin dikkat çekici noktalar bulunmaktadır. Öncelikle hanehalkı reislerinin %39,62 gibi büyük bir çoğunluğu ilköğretim mezunudur ve kültür harcamasında bulunanlar içinde ilköğretim mezunlarının payı sadece %18,98’dir. Beklenildiği üzere eğitim düzeyindeki artış, bu harcamalarda bulunanların oranını da artırmaktadır ve toplam içerisindeki en büyük pay %35,89 ile üniversite ve yüksek okul mezunlarından oluşmaktadır. Master ve Doktora seviyesinde eğitim düzeyine sahip olanların payının %7,04 olması şaşırtmamalıdır çünkü bu seviyede eğitime sahip olanların toplam içerisindeki payı sadece

%2,37’dir. Bununla birlikte ankete katılan master ve doktoralı hanehalkı reislerinin yaklaşık %41’i kültür ve spor faaliyetlerine yönelik harcamada bulunmaktadır.

Gelir gruplarına bakıldığında, toplam içerisindeki en yüksek payı düşük gelir grupları (%36,19) oluşturmaktadır. En düşük gelir düzeyine sahip hanelerin kültür ve spor harcamaları son derece düşükken, en yüksek gelir grubunda bulunanların bu harcamaları yapma eğilimleri oldukça yüksektir.

Hanehalkı tipine ilişkin istatistikler dikkate alındığında, ankete katılanların yaklaşık yarısını çocuklu aileler oluşturmaktadır ve bu tip ailelerde yaşayanlar içerisinde kültür ve spor harcaması yapanların oranı belirgin bir şekilde yüksektir. Geniş aileler ve yakınlarıyla birlikte yaşayanlarda ise oranın düşük olması dikkat çekicidir.

Ankete katılanların %61,57 gibi büyük bir bölümü kendi evinde oturmaktadır. Lojman ve benzeri yerlerde yaşayanların oranı %16,06 iken, kirada oturanların oranı %22,38’dir. Bu kategoride de ev sahibi olanların kültür ve spor harcaması yapma eğilimlerinin, diğerlerine göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Dışarda yemek yeme alışkanlığı olan ve kredi kartı kullanan hanelerin yaklaşık %80’i kültür ve spor harcaması yaparken, hanede gazete ve dergi alışkanlığı olanların sadece %12’si bu faaliyetlerde bulunmaktadır.

Çalışmada bağımlı değişken olarak sadece iki değer alabilen kesikli bir değişken kullanıldığı için tahmin yöntemi olarak yaygın bir şekilde kullanılan yöntemlerden biri olan lojistik regresyon modeli tercih edilmiştir. Lojistik regresyon modelinin temel özelliklerinden biri ikili bir (binom) dağılıma sahip olması ve bunun yanında bağımlı değişkenin stokastik bir yapısının olmasıdır.

Bilindiği üzere bağımlı değişkenin kesikli olduğu durumda kullanılabilen bir diğer yöntem, Probit modelidir. Her iki model de binom dağılım fonksiyonuna (BDF-Binom Distribution Function) sahiptir. Aralarındaki temel fark, Probit model, normal BDF’ye sahipken, Lojit model lojistik BDF’ye sahiptir.

Lojistik regresyon modelinin temelinde, bir olayın log olasılık oranını tahmin eden bir yapı bulunur. Matematiksel olarak lojistik regresyon modeli aşağıdaki gibi tanımlanabilir (Agresti, 2003).

$$\pi(X) = \frac{\text{Exp}(B_0 + B_1X)}{1 + \text{Exp}(B_0 + B_1X)}$$

Bununla birlikte lojistik regresyon modelinin tahmininden sonra, bir olayın olma olasılığının, olmama olasılığına oranını gösteren olasılık oranları (odds ratios) da hesaplanmıştır. Matematiksel olarak olasılık oranı (OR) aşağıdaki gibi ifade edilebilir.

$$OR = \frac{\pi_i}{1 - \pi_i}$$

Burada π_i bir olayın olma olasılığını gösterirken, $1 - \pi_i$ bu olayın olmama olasılığı ifade etmektedir.

4. Bulgular

Bu çalışmada TÜİK tarafından 2019 yılında yapılan ve tüm ülkeyi temsil eden Hanehalkı Bütçe Anketi verileri kullanılarak lojistik regresyon yöntemiyle hanehalkının kültür ve spor harcamaları yapma eğilimlerini belirleyen çeşitli faktörler analiz edilmiştir. Lojistik regresyon modelinden elde edilen sonuçlar Tablo 2’de gösterilmiştir. Tablodan da görüleceği üzere, bağımsız değişkenlere ait katsayıların tümü istatistiki olarak anlamlıdır.

Elde edilen sonuçlar tablodaki sırayla yorumlanacaktır. Cinsiyet açısından bakıldığında hane reisinin erkek olmasının katsayısının negatif olması, erkeklerin kadınlara göre kültür, spor ve eğlence harcamalarında bulunma eğilimlerinin daha düşük olduğunu ifade eder.

Hanehalkı reisinin eğitim düzeyi ile kültür ve spor harcamaları yapma olasılıkları arasında pozitif yönlü ilişki görülmektedir. Olasılık oranları da bu bulguyu doğrulamaktadır. Örneğin, ortaokul diplomasına sahip hanehalkı reisinin bu tür harcamalarda bulunma olasılığı, diplomasız bireylerden yaklaşık iki kat daha fazlayken, hanehalkı reisinin üniversite mezunu olduğu hanelerin, yine baz grup olan diplomasız hanelere göre, bu harcamaları yapma olasılıkları yaklaşık dört kat daha fazladır.

Hanehalkı tipine ilişkin elde edilen sonuçlarda, baz grubu oluşturan yakınlarıyla birlikte yaşayanlar grubunun karşısındaki tüm grupların katsayılarının negatif olduğu görülmektedir. Buna göre yakınlarıyla birlikte yaşayanların, diğer hane tipleriyle kıyaslandığında kültür ve spor harcama yapma olasılıklarının daha yüksek olduğu söylenebilir. Bu kategori kendi içinde değerlendirildiğinde ise, bu harcamalarda bulunma eğiliminin en düşük olduğu aile tipleri, tek ebeveyn ve çocuklu aileler ve tek kişilik ailelerdir.

Tablo 2. Lojistik Regresyon Tahmin Sonuçları

DEĞİŞKENLER		Katsayılar	Olasılık Oranları (Odds Ratios)	
Cinsiyet	Erkek	-0,252*** (0,087)	0,777*** (0,068)	
	Eğitim Düzeyi	İlköğretim	0,333** (0,168)	1,394** (0,235)
	Orta Öğretim	0,667*** (0,182)	1,948*** (0,354)	
	Lise	1,165*** (0,173)	3,207*** (0,555)	
	Üniversite	1,341*** (0,177)	3,832*** (0,677)	
	Master ve Doktora	1,320*** (0,219)	3,742*** (0,820)	
Hanehalkı Tipi	Tek kişilik aile	-0,630*** (0,197)	0,532*** (0,105)	
	Sadece eşlerden oluşan aile	-1,462*** (0,193)	0,231*** (0,045)	
	Çocuklu aileler	-0,764** (0,181)	0,465** (0,084)	
	Tek ebeveyn ve çocuklu aileler	-0,378* (0,181)	0,685* (0,132)	
	Geniş aileler	-1,213*** (0,220)	0,297*** (0,065)	
OECD Eş-Değer Hane Büyüklüğü	OECD edhb	1,171*** (0,234)	3,223*** (0,752)	
Gelir Grupları	Düşük	0,409** (0,182)	1,505** (0,274)	
	Orta	0,811*** (0,186)	2,250*** (0,417)	
	Yüksek	0,928*** (0,196)	2,529*** (0,495)	
	En yüksek	1,573*** (0,197)	4,822*** (0,948)	
Dışarda Alışkanlığı	Yeme Olanlar	1,035*** (0,076)	2,815*** (0,213)	
Konut Durumu	Mülkiyet	Kirada Oturanlar	0,637*** (0,073)	1,889*** (0,137)
		Lojmanda oturanlar	0,281*** (0,086)	0,325*** (0,115)

Otomobil Mülkiyeti	Otomobil sayısı	0,094* (0,058)	1,098* (0,063)
Kredi Kartı Kullanımı	Olanlar	0,522*** (0,080)	1,686*** (0,135)
Hanede Gazete ve Dergi Alışkanlığı	Olanlar	0,668*** (0,105)	1,950*** (0,205)
	Sabit	-3,762*** (0,326)	0,023*** (0,007)
Gözlem Sayısı	11521	Log likelihood	-3589.1416
LR chi2	2072.88	Prob>chi2	0.0000

Not: Parantez içerisindeki değerler ilgili değişkene ait standart hataları ifade eder.

*** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$

Çalışmada hanehalkı büyüklüğünün etkisini göstermek üzere OECD eş-değer hane büyüklüğü değişkeni kullanılmıştır. Görüldüğü üzere bu değişkenin işareti pozitifdir. Buna göre hanehalkı büyüklüğü arttıkça, kültür ve spor harcamaları yapan birey sayısı da artmaktadır.

Tablo gelir grupları çerçevesinde değerlendirildiğinde ise, yıllık 25000 TL’den düşük gelir elde eden en düşük gelir grubunun baz alındığı durumda, diğer tüm gelir gruplarına ait katsayılar pozitifdir. Buna göre gelir grubu arttıkça, kültür, spor ve eğlence harcamaları yapma eğilimi de hane bazında artmaktadır. Bu durum olasılık oranlarında da kendisini göstermektedir ve gelir düzeyindeki artışlar, kategorik olarak olasılık oranlarını da artırmaktadır.

Dışarda yeme alışkanlıkları da sosyal yaşamın önemli bir parçasıdır ve kültür ve spor harcamalarını etkileyen faktörlerden biri olarak değerlendirilebilir. Buna ilişkin katsayıya bakıldığında da pozitif ve istatistiki olarak anlamlı görülmektedir. Buna göre dışarda yeme alışkanlığına sahip olan hanelerin kültür ve spor harcamaları yapma eğilimleri daha yüksektir. Olasılık oranının da 2,815 olması bu durumu desteklemektedir. Dışarda yeme alışkanlıkları olanlar, olmayanlara göre 2,815 kat daha yüksek olasılıkla bu harcamaları yapmaktadır.

Konut mülkiyeti değişkeni dikkate alındığında, ev sahiplerinin baz kategori olarak alındığı durumda, kirada ve lojman benzeri yerlerde yaşayan hanelerin daha fazla kültür ve spor harcaması yaptığı görülmektedir.

Son olarak otomobil mülkiyeti, kredi kartı kullanımı ve gazete ve dergi alışkanlığı değişkenleri birlikte değerlendirilirse, her birine ait katsayının pozitif olması şu anlama gelir. Otomobil sahipleri, kredi kartı kullanım alışkanlığı olan haneler ve gazete dergi alışkanlığı olan hanelerin olmayanlara göre kültür ve spor harcaması yapma eğilimleri daha yüksektir.

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde elde edilen sonuçlar ilgili literatür de dikkate alınarak yorumlanıp, tartışılacaktır.

5. Sonuç ve Tartışma

En güncel veriler kullanılarak hanehalklarının kültür, spor ve eğlence harcamalarının belirleyicilerinin tahmin edildiği bu çalışmanın ilgili literatüre önemli katkılar sağlaması beklenmektedir.

Elde edilen bulgular cinsiyet açısından değerlendirildiğinde ulusal ve uluslararası literatürle benzer çıkarımlara ulaşmak mümkündür. Birçok ülkede olduğu (Muñiz vd., 2017, Cellini ve Cuccia, 2021)

gibi Türkiye’de de kadınların kültürel faaliyetlere katılma eğilimlerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Kadınların işgücüne katılım oranlarının artmasıyla birlikte gelir düzeylerinin de artması, kültürel faaliyetlere katılma eğilimini ve sıklığını artıracaktır.

Gelir ve hanehalkı tipi değişkenleriyle ilgili ortaya çıkan sonuç, Şengül vd. (2018), Muñiz vd. (2017), Selim (2020) tarafından yapılan çalışmalarla da uyumludur. Buna göre gelir arttıkça, kültür, eğlence ve spor alanında yapılan harcamalar da artmaktadır. Wang’ın (2018) çalışmasında da bu harcamalar açısından en önemli değişken, kişi başına harcanabilir gelir ve hane başına gelirdir. Hanehalkı tipine göre ise her iki çalışmada da tek ebeveynli ailelerin, bu pazara katılım düzeylerinin düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmadaki olasılık oranlarına bakıldığında da hanehalkı tipi açısından en dezavantajlı grubun, tek ebeveynli aileler olduğu görülmektedir. Şengül vd. (2018) bu durumu söz konusu ailelerin genellikle düşük gelir düzeyine sahip olmasına bağlamışlardır (Şengül vd. 2018; 23).

Eğitim durumuna ilişkin ortaya çıkan sonuçlar da mevcut literatürle uyumludur (Üçdoğru, 2001, Selim, 2020, Muñiz vd. (2017) ve Cai, 1999). Eğitim durumu yükseldikçe gelir düzeyinin de artması, yukarıda ele alınan gelirle ilgili sonuçları da desteklemektedir.

Konut mülkiyetine ilişkin elde edilen sonuçlar da Üçdoğru vd. (2001) çalışmalarıyla örtüşmektedir. Buna göre ev sahibi durumunda olanların, lojman ve kiracı pozisyonunda olanlara göre, kültür ve eğlence harcaması yapma eğilimlerinin daha düşük olduğu görülmektedir. İnsanların genellikle ileriki yaşlarda ev sahibi olması, bu tür harcama yapma eğilimlerini de düşürmektedir. Hanehalkı reisinin yaşı ile bu tür harcama yapma olasılığı arasında bulunan negatif yönlü ilişki bu durumu da doğrulamaktadır.

Otomobil sahipliği de bu harcamalara etki edebileceği düşünülen bir diğer kontrol değişkenidir. Hanedeki otomobil sayısı arttıkça, kültür ve eğlence harcamalarının artması, otomobilin bu faaliyetlere katılımı kolaylaştırması olarak yorumlanabilir.

Hanedeki gazete ve dergi alışkanlıkları da yine kültür sanat ve eğlence harcamalarını olumlu yönde etkilemektedir. Her ne kadar literatürde bu değişkene yer veren çalışma olmasa da söz konusu faaliyetlerden haberdar olma açısından önemli görülmüş ve bu faaliyetlerin bir tamamlayıcısı olduğu, ortaya çıkan bulgularla tespit edilmiştir.

Bir bütün olarak değerlendirildiğinde hanehalkının kültür, eğlence ve spor harcamalarına katılım eğilimlerinde çok sayıda ekonomik ve demografik değişken etkilidir. Literatürle de birleştirdiğimizde hanehalkı reisinin eğitim düzeyi ve hane geliri en çok üzerinde durulan değişkenlerdir. Dolayısıyla insanların boş zamanlarını değerlendirme biçimi açısından oldukça önemli bir unsur olan kültür ve eğlence harcamalarında dezavantajlı gruplar, eğitim düzeyi ve gelir düzeyi düşük gruplardır. Bu hanelerin bu tür hizmetlere yönelik harcama eğilimlerinin düşük olması, belli bir süreden sonra topluma yabancılaşmalarına sebep olabileceği gibi toplumsal heterojenliği de artıracaktır. Bu anlamda politika yapıcıların bu ailelerin kültürel harcamalara daha kolay ulaşabilmelerine yönelik destekleyici politikaları hem toplumun kalitesini hem de refahını yükseltecektir.

Kaynakça

- Akdede, S. H. (2011). *Kültür ve Sanatın Politik Ekonomisi*. Eflatun Basım Dağıtım Yayıncılık.
- Agresti, A. (2003). *Categorical data analysis* (Vol. 482). John Wiley & Sons.
- Büyükyazıcı, D. (2016). Kültür ve sanat ekonomisi kapsamında talep analizleri yardımı ile kültür politikasına teorik yaklaşım: Türkiye örneği. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, 1(1), 71-83.

- Cai, L. A. (1999). Relationship of household characteristics and lodging expenditure on leisure trips. *Journal of Hospitality & Leisure Marketing*, 6(2), 5-18.
- Cellini, R., & Cuccia, T. (2021). Female workforce participation and household expenditure for culture and recreation: macroeconomic evidence from the Italian regions. *Applied Economics*, 53(14), 1659-1671.
- Muñiz, C., Rodríguez, P., & Suárez, M. J. (2017). Participation in cultural activities: specification issues. *Journal of Cultural Economics*, 41(1), 71-93.
- Juster, F. T. (1985). A note on recent changes in time use. *Time, goods, and well-being*, Institute for Social Research, University of Michigan, pp. 313-332.
- Selim, S. (2020). Türkiye'de Hanehalkı Eğlence ve Kültür Harcamaları: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *İzmir Yönetim Dergisi*, 1(1), 47-60.
- Şengül, S., Şengül, H., & Lopcu, K. (2018). Türkiye'de Hanehalkının Eğlence-Kültür Harcamalarına Katılım Kararları. *Business and Economics Research Journal*, 9(1), 15-24.
- Şengül, S. (2013). Türkiye'de Hanehalkı Tüketim Harcamaları: Pseudo Panel Veri ile Talep Sisteminin Tahmini, INTERNATIONAL CONFERENCE ON EURASIAN ECONOMIES 2013
- TÜİK (2015), Zaman Kullanımı İstatistikleri, https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1009.
- TÜİK (2019). *Hanehalkı Bütçe Anketi*, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara
- Uraz, A. (2008). *Assessing patterns of household expenditures on recreation and culture in Turkey in 2003* (Master's thesis).
- Üçdoğruk, Ş., Fahamet, A., & Hamdi, E. (2001). Türkiye hanehalkı eğlence kültür harcamalarında tobit modelin kullanımı. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3), 13-26.
- Wang, B. (2018). Study on Regional Culture Consumption Level and Its Affecting Factors—On Basis of 31 Provinces' Data in China. *Advances in Applied Sociology*, 8(04), 350.